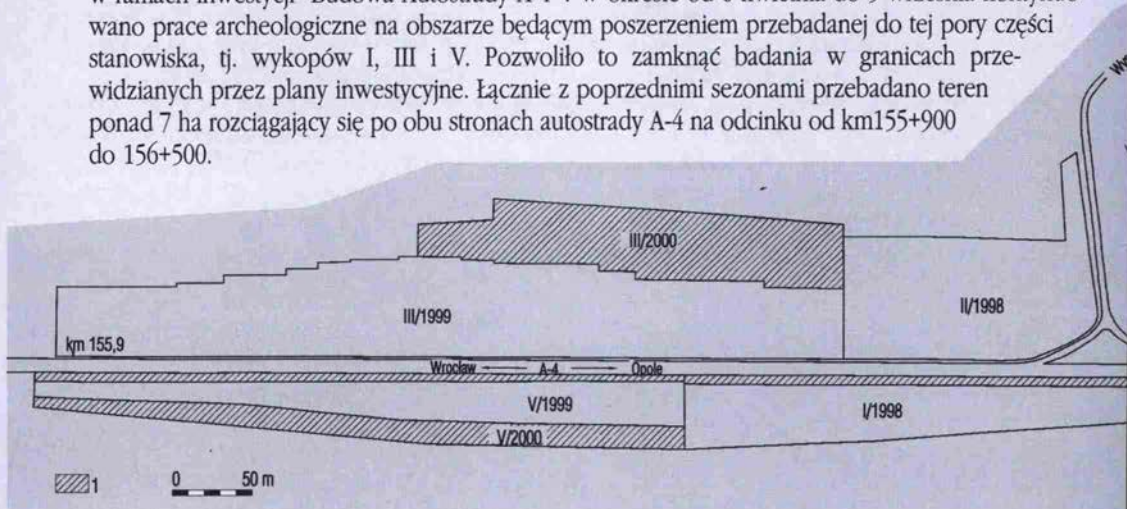

Monika Michnik, Robert Szwed

Sprawozdanie z badań na stanowisku Śłęza 13, pow. Wrocław w 2000 roku

Sezon 2000 roku stanowił ostatni etap badań ratowniczych prowadzonych na stanowisku Śłęza 13 w ramach inwestycji "Budowa Autostrady A-4"¹. W okresie od 6 kwietnia do 5 września kontynuowano prace archeologiczne na obszarze będącym poszerzeniem przebadanej do tej pory części stanowiska, tj. wykopów I, III i V. Pozwoliło to zamknąć badania w granicach przewidzianych przez plany inwestycyjne. Łącznie z poprzednimi sezonami przebadano teren ponad 7 ha rozciągający się po obu stronach autostrady A-4 na odcinku od km155+900 do 156+500.

Ryc. 1. Śłęza, stan. 13, pow. Wrocław. Rozmieszczenie wykopów na stanowisku z zaznaczeniem terenu badanego w 2000 r. Rys. D. Bobak, R. Szwed

W tegorocznych pracach, poza autorami, uczestniczyli także mgr J. Biskont i mgr K. Skrzyńska oraz studenci archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Opiekę naukową nad pracami terenowymi pełnili członkowie Zespołu Badań Ratowniczych IAE PAN we Wrocławiu w składzie: prof. dr hab. B. Gediga, dr L. Żygadło i mgr A. Kosicki. Stanowisko wizytowali ponadto przedstawiciele Agencji Budowy i Eksploatacji Autostrad: mgr M. Gierlach, mgr inż. B. Wiczorek, dr T. Zapaśnik oraz Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych w osobach: prof. dr hab. Z. Bukowskiego i mgr R. Maciszewskiego.

¹ Niniejszy artykuł stanowi nawiązanie do publikacji wyników badań przeprowadzonych w latach 1997-99, przygotowanej dla ORBA, por.: R. Szwed, M. Żmudziński i in. 2001. Ponadto por.: R. Szwed, M. Żmudziński 1999; R. Szwed i in. 2000 oraz M. Michnik, R. Szwed 2001. Położenie stanowiska zob. M. Żmudziński, M. Michnik, R. Szwed 2001, s. 247 ryc.1.

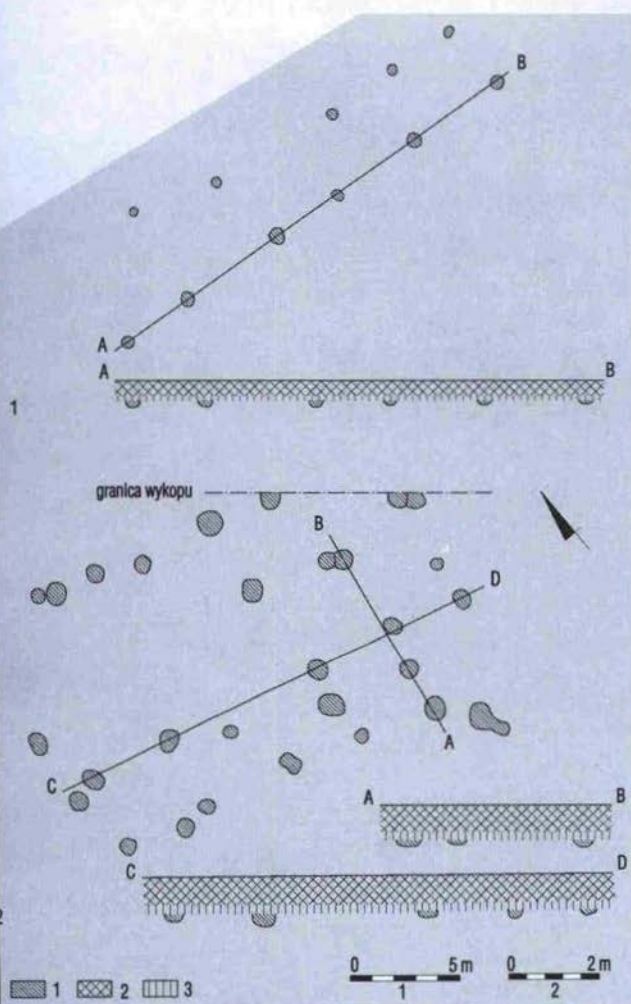
Prace terenowe rozpoczęto od przebadania południowego pobocza dotychczasowej drogi A-4. Odslonięto w ten sposób 5-6 metrowej szerokości strefę, przylegającą od północy do wykopów I i V (por. ryc. 1). Na tym obszarze odslonięto łącznie stropy 92 obiektów. Następnie poszerzono wykop V w kierunku południowym o pas szerokości 7 do 10 m, w obrębie którego nie stwierdzono jednak występowania dalszych obiektów archeologicznych. Kolejny etap prac skoncentrowany był na północnym odcinku inwestycji, który stanowił bezpośrednią kontynuację wykopu III. Na tym obszarze odkryto kolejnych 36 obiektów. Tegoroczne badania pozwoliły zatem na uchwycenie północnej i południowej

peryferii osady z późnego okresu wpływów rzymskich oraz wędrowek ludów, a ponadto zachodniej granicy wioski wczesnośredniowiecznej. W ich wyniku przebadano obszar niemal 2 ha, odkryto 128 obiektów i odslonięto na większości eksplorowanego obszaru pokład warstwy kulturowej. Tym samym z dotychczas odkrytymi całkowita liczba obiektów sięgnęła 820.

Stanowisko Ślęza 13 ma przede wszystkim charakter osadniczy, chociaż na jego terenie wystąpiły także pojedyncze obiekty sepulkralne. Taką specyfikę stanowiska w pełni potwierdziły również tegoroczne badania. Jednak, o ile w poprzednich sezonach pozyskany materiał zabytkowy pozwalał na wydzielenie kilku faz osadniczych od późnego neolitu po średniowiecze, to w tym roku zarejestrowano głównie ślady osadnictwa kultury przeworskiej z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów oraz dalsze obiekty związane z wczesnośredniowieczną wioską. Pozostałe okresy osadnicze zostały uchwycone jedynie śladowo.

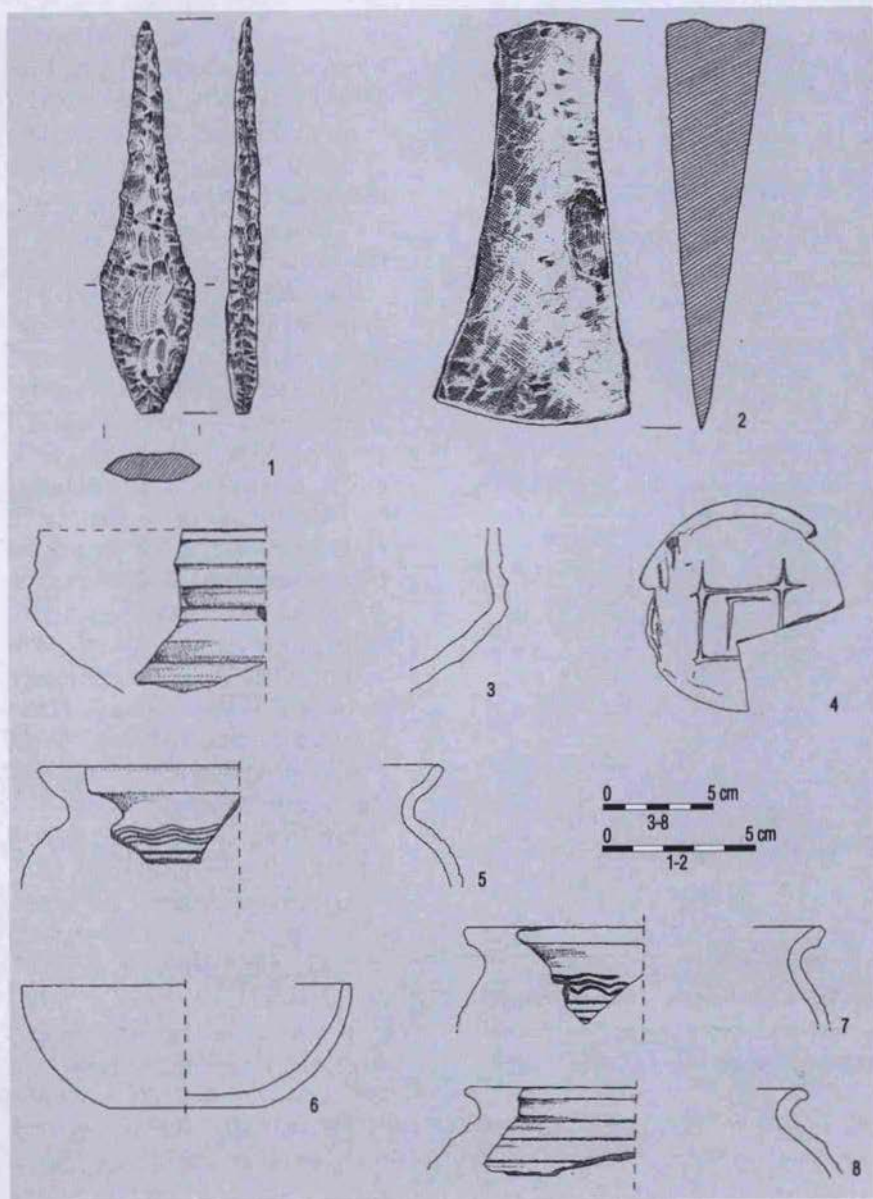
Najstarszym śladem osadniczym odnotowanym w sezonie 2000 był odkryty na północnych peryferiach stanowiska budynek o konstrukcji słupowej wytyczony przez obiekty o numerach 788-789 oraz 811-819 (ryc. 2:1). W rzucie poziomym miał on zarys zbliżony do trapezu, który dłuższym bokiem był zorientowany na osi EW, a powierzchnią

objemował około 35-40 m². Doły postłupowe ściany N miały średnie wymiary około 0,35 m, natomiast ściany południowej dochodziły do 0,50 m średnicy. Pozwala to na odtworzenie budowy dachu jako konstrukcji jednospadowej, wspartej głównie na solidniejszych słupach ściany południowej.

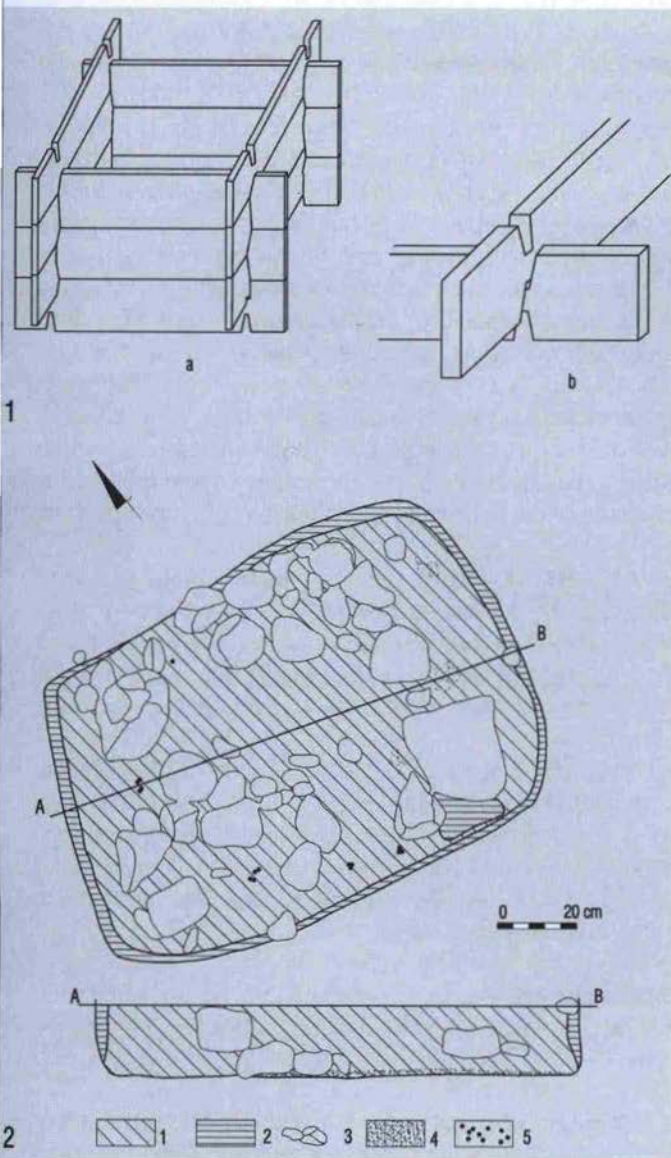

Ryc. 2. Ślęza, stan. 13, pow. Wrocław. Budowie słupowe: 1 – budynek (?) neolityczny; 2 – budynek IV z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów. Objasnienia: 1 – humus, 2 – warstwa kulturowa, 3 – negatywy słupów. Rys. D. Bobak, M. Michnik

Założenie łączyło najprawdopodobniej funkcje mieszkalne z gospodarczymi, choć we wnętrzu budynku nie stwierdzono pozostałości po palenisku czy też innych śladów zagospodarowania powierzchni użytkowej. Charakterystyczny dla konstrukcji wczesnoneolitycznych kształt budynku, jak również odsłonięcie w jego bezpośrednim sąsiedztwie jamy (obiekt nr 785), z obrębu której wyeksplorowano fragmenty naczyń glinianych typowych dla późnych faz kultury ceramiki wstęgowej rytej wskazują, że najpewniej wiązać można go z osadnictwem neolitycznym; jego relikty koncentrują się przede wszystkim w tej właśnie części stanowiska. Jest on jednocześnie jedynym tego rodzaju obiektem, wśród dotychczas odkrytych śladów najstarszych faz osadniczych na tym stanowisku.

Ryc. 3.
 Śląza, stan. 13,
 pow. Wrocław.
 Wybrane
 zabytki ruchome:
 1, 6 – neolit
 /wczesna
 epoka brązu;
 2, 3, 8 – późny
 okres rzymski
 i okres wędrówek
 ludów;
 4, 5, 7 – późne
 wczesnego
 średniowiecza.
 1 – ostrze
 krzemienne,
 2 – fragment
 żelaznej siekierki,
 3-8 – ułamki
 naczyń glinianych.
 1, 6 – ob. 754;
 2, 3, 8 – ob. 725;
 4 – ob. 792;
 5 – ob. 784;
 7 – ob. 794.
 Rys.
 T. Demidziuk,
 K. Gorek,
 M. Michnik

Ryc. 4. Ślęza, stan. 13, pow. Wrocław. 1. Rekonstrukcja budowy (a) i technika łączeń dranic (b) drewnianej studni wczesnośredniowiecznej (obiekt 783). 2. Prażak (jama wygrzewcza?) z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów (obiekt 779). Rzut poziomy obiektu na głębokości 0,1m od stropu oraz jego przekrój pionowy. Objaśnienia: 1 – ciemnobrunatna próchnica, 2 – przepalona na pomarańczowo glina, 3 – kamienie, 4 – węgle drzewne, 5 – polepa.

Rys. D. Bobak, M. Michnik, R. Szwed

zatem nie rejestrowanym dotychczas na stanowisku śladem po wytwórczości metalurgicznej, z którym ponadto można by wiązać odkrytą w niedalekiej odległości studnię, ewentualnie zbiornik na wodę (obiekt nr 780).

Na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu datowany jest z kolei obiekt nr 754, znajdujący się w niedalekim sąsiedztwie grobu kultury unietyckiej (nr 688), wyeksplorowanego w ubiegłym sezonie. Była to płytka, prostokątna jama o wymiarach 1,10 x 1,60 m, zorientowana na osi NS, z wypełniską której pozyskano silnie zniszczone naczynie - misę (ryc. 3:6) oraz krzemienisty sztylet (ryc. 3:1). Na podstawie kształtu obiektu jak również jego wyposażenia, można go interpretować jako sepulkralny i wiązać z najwcześniejszymi fazami kultury unietyckiej. Jednocześnie wyznacza on zachodnią peryferię osadnictwa z tego okresu, zarejestrowaną na stanowisku.

W tym sezonie badawczym osadnictwo kultury łużyckiej z późnej epoki brązu było reprezentowane jedynie przez dwa obiekty: jamę (nr 774) i dół postłupowy (nr 753). Potwierdza to już wcześniejsze obserwacje o jego przejściowym i rozproszonym charakterze, nie wykazującym przestrzennie zwartych skupisk osadniczych.

Na przebadanym terenie najlepiej reprezentowany jest okres z przełomu wpływów rzymskich i wędrowek ludów. W tym sezonie odkryto dwa kolejne budynki naziemne o słupowej konstrukcji nośnej, a także dwie budowle wziemne w typie półziemianek, kilkanaście jam gospodarczych i śmietnikowych, studnię oraz obiekt (nr 779), który formą i konstrukcją przypomina prażak lub jamę wygrzewczą (ryc. 4:2). Ten ostatni byłby

Przebadane konstrukcje słupowe to budynek XVII (obiekty o numerach 698-706, 718) oraz budynek XVIII (obiekty nr 755-761), odsłonięty jedynie częściowo. Uchwycono również kontynuację budynku IV, który tworzyły doły posłupowe o nr 740-743, 763-776 (ryc. 2:1; ryc. 7). Budynek XVII był najprawdopodobniej posadowiony bezpośrednio na humusie, ewentualnie na calcu, z tym, że zdjęcie humusu służyło w tym wypadku jedynie jako wyrównanie terenu pod wznoszony budynek. W przypadku budynku XVIII teren pod jego budowę przygotowywano wcześniej przez usunięcie humusu i dodatkowe wkopanie w gliniasty calec. Obie budowle to założenia czworoboczne, posiadające w rzucie poziomym kształt prostokątny z regularnym ciągiem słupów występujących pojedynczo bądź parami. Jedynie budynek IV wykazuje bardziej skomplikowany układ przestrzenny z domniemywaną częścią mieszkalną od strony wschodniej i gospodarczą od strony zachodniej (ryc. 2:2). Konstrukcje zajmowały przeciętnie powierzchnię zawartą w przedziale od kilkunastu do 25m² i były zorientowane na osi N-S.

W przypadku budynku IV i XVII, gdzie stwierdzono występowanie słupów nośnych w linii środkowej założenia, można założyć istnienie dachu dwuspadowego budowanego systemem na sochę i ślepię. Natomiast w budynku XVIII dach rekonstruowano jako jednospadowy, ewentualnie dwuspadowy, wsparty na półsochach. Ściany budynków były prawdopodobnie plecionkowe oparte na jednym rzędzie słupów.

Z dwóch budowli ziemnych, pierwsza posiadała w rzucie poziomym kształt owalny (obiekt nr 744), natomiast druga, o mniej regularnym zarysie, składała się z dwóch części, z wyraźnie wydzielonym od strony północnej przedsionkiem (obiekty nr 724/725). Półziemianki miały w przekrojach proste ścianki boczne i wyrównane dna, zagłębione maksymalnie do 0,4 m. W spągu jednej z nich (nr 744) znajdował się zwarty pokład polepy konstrukcyjnej, stanowiącej najprawdopodobniej pozostałość po okładzinie naziemnej części ścian.

Ślady po osadnictwie ze schyłku oddziaływania wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów koncentrują się głównie w centralnej i wschodniej części stanowiska. Osadę tworzyło przede wszystkim 18 budynków naziemnych, występujących w miarę regularnie rozmieszczonych skupiskach, które jako całość formowały pas o średniej szerokości około 50 i długości ponad 100 m. Pomimo braku palenisk w ich obrębie należy przyjąć, że większość pełniła funkcje mieszkalne. Towarzyszyły im, głównie od północy i wschodu, jamy o charakterze gospodarczym.

Z ostatnią fazą osadnictwa wiążemy kolejnych 10 obiektów, stanowiących część wioski wczesnośredniowiecznej. Wśród nich pięć można zinterpretować jako pozostałości po budowlach ziemnych, głównie w typie półziemianek (nr 781/784, 791, 792, 793/804) lub ziemianek (nr 794). Kolejne dwa określamy jako jamy gospodarcze (nr 784, 806), jeden jako palenisko (nr 795), a jeden jako studnię czerpalną (nr 783).

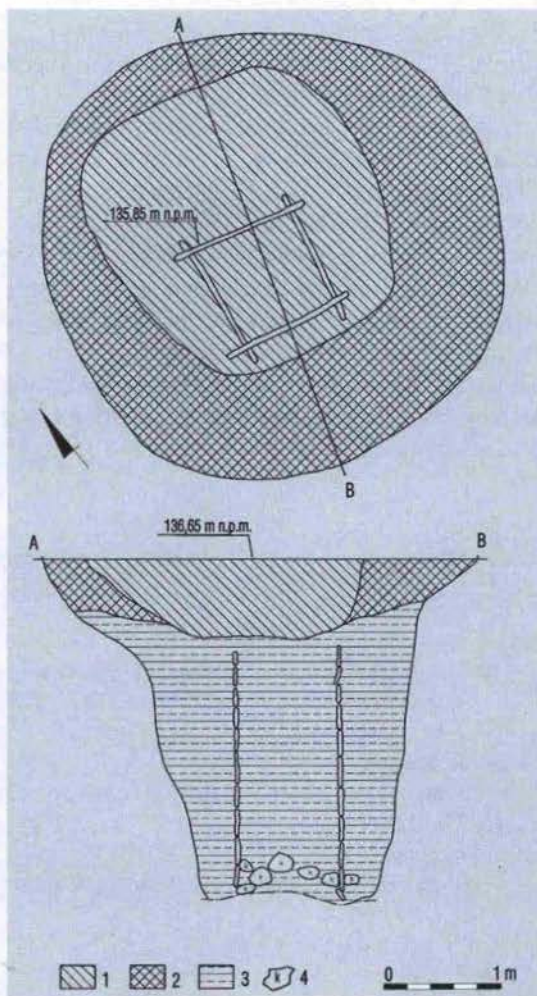
Wśród obiektów ziemnych, z których większość to założenia samodzielne, przebadano także dwie budowle wyróżniające się bardziej skomplikowanym układem przestrzennym. Obiekt 793 posiadał w rzucie poziomym stropu kształt litery L, a rekonstruować go można jako półziemiankę z podpiwniczeniem i przedsionkiem (nr 804) w części zachodniej (ryc. 10). Natomiast założenie obejmujące obiekty 781 i 784 - przebadane jedynie częściowo - składało się z półziemianki i jamy gospodarczej. Przylegający od południowego wschodu dół posłupowy wskazuje, że budowla mogła być zwieńczona dachem wspartym na słupach. Mimo, że w obrębie opisanych budowli nie stwierdzono elementów, które mogłyby jednoznacznie wskazywać na ich mieszkalny charakter, to jednak w odniesieniu do tych obszerniejszych, jak np. obiekty 793/804, można zakładać że były przeznaczone do celów mieszkalnych, tym bardziej, że towarzyszyło im niedalekie palenisko (ryc.11).

*Ryciny: 6-11 zamieszczone są na str. 348-350 kolorowej wkładki

W zachodniej części wczesnośredniowiecznej wioski odsłonięto studnię z zachowaną konstrukcją drewnianą (obiekt 783). Na poziomie calca wkop pod studnię miał w rzucie poziomym kształt regularnego owalu o średnich wymiarach 3,80 x 4,00 m (ryc. 5). Kwadratowy zarys korony cembrowiny, zorientowanej według stron świata, odsłonięto na głębokości około 0,80 m. Konstrukcja studni została wykonana z dranic o średnich wymiarach: 1,20-1,30 m długości, 0,22-0,28 szerokości i od 0,03 do maksymalnie 0,06 m grubości. Dranice z nacięciami przy obu końcach i po obu stronach (ryc. 4:1a i 1) ułożone zostały przy zastosowaniu techniki krzyżowej, prostej (Z. Wiśniewski 1991, s.138 ryc. 29). Odsłonięto 10-11 wieńców cembrowiny, z których cztery pierwsze (licząc od góry) zmontowane zostały spiralnie, kolejne zaś przemienne po dwie N-S i dwie W-E (ryc. 8). W przydennej partii wypełniska odkryto warstwę nieobrobionych kamieni o średnich wymiarach 0,25 x 0,35 m, które prawdopodobnie posiadały znaczenie konstrukcyjne (ryc. 9). Całkowita głębokość konstrukcji wyniosła więc 2,20 m. Na profilu NS wkop pod studnię przybierał postać regularnego szybu o stopniowo zężających się ku środkowi ściankach. W obiekcie znaleziono przede wszystkim kości oraz kilka fragmentów ceramicznych, w tym dno naczynia z odcisniętym znakiem garncarskim, który pozwala datować studnię na późne fazy wczesnego średniowiecza. Przeprowadzone badania dendrochronologiczne² uściślają datę powstania studni na 1 ćw. XIII w. W obrębie przebadanej osady jest to jedyny tego rodzaju obiekt.

Jego solidne rozwiązanie konstrukcyjne wskazuje, że był on przeznaczony do długotrwałego użytkowania. Chronologicznie wiążemy go z drugą fazą wczesnośredniowiecznego osadnictwa (por. M. Żmudziński i in. 2001, s. 251).

Z wypełniska obiektów oraz z warstwy kulturowej pozyskano w trakcie tegorocznych badań łącznie 2228 zabytków, spośród których 1 to zachowane niemal w całości naczynie gliniane oraz 522 fragmenty ceramiki naczyniowej (por. ryc. 3), 883 ułamki kości zwierzęcych, 811 grud polepy, a także

Ryc. 5. Śleza, stan. 13, pow. Wrocław. Rzut poziomy stropu oraz przekrój pionowy wczesnośredniowiecznej studni z zachowaną konstrukcją drewnianą (obiekt 783).
 Objasnienia: 1 – ciemnobrunatna próchnica, 2 – ciemnobrunatna próchnica z domieszką żółtego, glinastego piasku, 3 – szara, spiaszczona glina, 4 – kamienie.
 Rys. D. Bobak, M. Michnik, R. Szwed

² Uzyskane daty dendrochronologiczne jako czas powstania konstrukcji studni wskazują rok 1216 AD (ew. następny); por.: M. Krapiec 2001 - ekspertyza przeprowadzona w ramach programu "Trakt".

1 sztylet krzemienisty (ryc. 3:1), dwie zachowane fragmentarycznie kamienne oselki, siekierka żelazna (ryc. 3:2), nieokreślony przedmiot żelazny, przęślik, 3 fragmenty innego ciężarka tkackiego oraz dwa wyroby kościane: hetka i stempelek(?).

Zamykając prace na wielokulturowym stanowisku Śłęza 13 należy podkreślić, iż tak szeroko zakrojone badania ratownicze pozwoliły na jego niemal całkowite przebadanie, przede wszystkim zaś na uchwycenie całych osad z przełomu późnego okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów oraz z wczesnego średniowiecza. Umożliwiło to nie tylko pełną rekonstrukcję układu przestrzennego tych osad, ale także śledzenie losów osadnictwa w tym miejscu na znacznie większym odcinku czasowym. Dogodna lokalizacja na wyniesieniu terenu, jak też sprzyjające warunki glebowe i hydrologiczne stanowiły o jego atrakcyjności już dla najstarszych, neolitycznych i wczesnobrązowych osadników. Później, w czasach oddziaływania wpływów rzymskich, atrakcyjność tę podnosiła zapewne bliskość szlaku bursztynowego, a we wczesnym średniowieczu sąsiedztwo aglomeracji wrocławskiej, dla której przebadana wieś stanowiła gospodarcze zaplecze.

Bibliografia

Krapiec M.

2000 *Badania dendrochronologiczne prób drewna pozyskanych z prac archeologicznych związanych z budową autostrady A-4 ze stanowisk Śłęza stan. 13 (ob. 783) i Nowy Śleszów stan. 4 (ob. 115G)*. Maszynopis w archiwum IAE, Oddział Wrocław.

Michnik M., Szwed R.

2001 *Badania na stanowisku Śłęza 13, pow. Wrocław w 2000 roku*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław, t. 43 [w druku].

Szwed R., Żmudziński M.

1999 *Badania ratownicze stanowiska Śłęza 13, gm. Kobierzyce*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław, t. 41, s. 653-655.

Szwed R., Żmudziński M., Michnik M.

2000 *Badania ratownicze na stanowisku Śłęza 13, gm. Kobierzyce w roku 1999*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław, t. 42, s. 505-506.

Wiśniewski Z.

1991 *Średniowieczna technika budowy studni w świetle badań na Nowym Mieście we Wrocławiu przy ulicy Bernardynskiej*, Silesia Antiqua, Wrocław, t. 33-34, s. 105-139.

Żmudziński M., Michnik M., Szwed R.

2001 *Sprawozdanie z ratowniczych badań na stanowisku Śłęza 13 w latach 1997-1999*, Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych. Seria 1B, Raport 96-99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996-1999, Warszawa, s. 246-260.